

Joanna Satoła-Staškowiak
Instytut Sławistyki PAN, Warszawa

Ekskluzywny wywiad czy wywiad na wyłączność? - krótko o nowej semantyczno-leksykalnej adaptacji leksemu „ekskluzywny“ w języku polskim

Wprowadzenie

Język polski i inne języki europejskie łączy wiele wspólnych procesów (gospodarczych, kulturowych, politycznych) mających silny wpływ na rozwój współczesnych języków, na tendencje i zjawiska językowe. Do najbardziej aktywnych procesów językowych zaliczyć można przejmowanie do rodzimego języka obcej leksyki (angielskiej, amerykańskiej). Na temat internacjonalizacji języka polskiego powstały już dziesiątki (np. Smólkowa, 1997, 2010; Waszakowa, 2005, 2011; Markowski, 1994, 2006; Jadacka, 2010; Satoła-Staškowiak, 2013b, c i inni), a może nawet setki rozpraw, dlatego w artykule celowo pomijam szczegółowy jej opis na rzecz analizy konkretnego i wzbudzającego mieszane uczucia językoznawców, medioznawców i zwyczajnych użytkowników języka polskiego przykładu.

Zanim wywiad stał się eksluzywny

Zapożyczone w języku polskim wyrazy ulegają konwencjonalizacji. Szybko zamyka się granica świadcząca o ich pochodzeniu, a sami użytkownicy języka mają czasem trudności ze wskazaniem rodowodu danego leksemu czy polskiego ekwiwalentu.

Niektóre wyrazy inkorporowane z języków obcych (zwłaszcza z języka angielskiego, amerykańskiego) nie są „rozpoznawane” przez użytkowników języka naturalnego, gdy zwiększa się ich rola i wchodzi one w relacje słowotwórcze, a tym samym zamazuje się pierwotna wersja słowa (Waszakowa, 2012). Przymiotnik *ekskluzywny* (ang. *exclusive*) istnieje w języku polskim od dłuższego już czasu. Jest jednym z wielu przykładów zapożyczeń anglo-amerykańskich i jest współcześnie, częściej niż miało to miejsce wcześniej, używany w języku mediów, w tekstach prasowych¹ (na stronach internetowych, blogach, w kolorowej prasie), a sporadycznie tylko w tekstach artystycznych czy specjalistycznych. Termin *ekskluzywny* ma dziś w języku polskim (co pokazują liczne przykłady) trzy podstawowe znaczenia (za *Słownikiem Języka Polskiego PWN*)²: 1. ‘przeznaczony dla zamkniętej grupy osób’; 2. ‘odgradzający się od ogółu albo od osób spoza pewnego kręgu’; 3. ‘luksusowy, elegancki’. Mimo to, część użytkowników języka jawnie buntuje się przeciw maduzywaniu kalki „ekskluzywny” jako synonimu wyrażenia „na wyłączność”, dostrzegając w uzusie błąd leksykalny. Powodem takiej reakcji jest kilka czynników. Do ważniejszych zaliczyć należy fakt, iż do tej pory najbliższym w języku polskim i najaktywniejszym ekwiwalentem słowa *ekskluzywny* było słowo *luksusowy*.

Słowo *luksusowy* wydaje się w niektórych kontekstach wykazywać większą łączliwość wyrazową niż słowo *ekskluzywny*. Ma to związek z dotychczasowymi już utartymi i skonwencjonalizowanymi połączeniami słowa *ekskluzywny* z rzeczownikami typu: *ekskluzywna restauracja*, *ekskluzywny butik*, *ekskluzywny klub*, *ekskluzywna dzielnica*, *ekskluzywne przyjęcie*, *ekskluzywna bielizna* itp.

Przykłady³:

- Niektórzy przynoszą rzeczy bardzo eleganckie. – Na przykład taka ekskluzywna posrebrzana torebka – pokazuje pani Hanicka.
- Ekskluzywna restauracja „w stylu śródziemnomorskim” ze „znakomitą kuchnią” i „włoskim klimatem”.
- [...] że przeszło 284 tys. najbogatszych Polaków może więc wydać na ekskluzywne produkty markowe ok. 5 mld zł.
- W ciągu kilku najbliższych lat zostanie wykreowana konieczność posiadania ekskluzywnego zegarka w cenie dobrego samochodu.
- Bardzo możliwe, że francuskie wina czeka los ekskluzywnej haute couture.
- Park rekreacyjny z ekskluzywnymi domkami i apartamentami, kryty basen, centrum jacuzzi, pole golfowe, kasyno.
- Udajmy się na ulicę Graben, to najbardziej ekskluzywna część Wiednia.
- Pralinki sprzedaje się po cztery sztuki i pakuje podobnie jak ekskluzywne czekoladki – podkreśla Gisela Maesse z firmy Rusack.

Jak widać, połączenia tworzą grupę o wyraźnych wspólnych cechach semantycznych, która odnosi się do bogactwa i związanego z nim luksusu. Połączenie *ekskluzywny wywiad*

¹ Czyli takich, które występują w środkach masowego przekazu. Choć obok tekstów wtórnie mówionych częste są w radiu i telewizji również teksty prymarnie mówione.

² <http://sjp.pwn.pl/sjp/ekskluzywny:2456503.html>.

³ Narodowy Korpus Języka Polskiego: <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>.

takich cech nie posiada (por. „Ekskluzywny wywiad z Ryszardem Kaliszem”⁴). Chodzi w nim przecież nie o pieniądze, a o zwyczajny wywiad udzielony na wyłączność (lub na prawach wyłączności) konkretnej gazecie, portalowi internetowemu czy pogromowi telewizyjnemu. *Ekskluzywny wywiad* funkcjonuje zatem w pewnym odosobnieniu od innych spotykanych połączeń, widać to doskonale na tle innych istniejących w polszczyźnie struktur językowych z przymiotnikiem *ekskluzywny*.

Istotną różnicę semantyczną zaobserwować można podczas analizy tytułów prasowych reprezentujących typ I i typ II, gdzie pierwsza grupa opiera znaczenie *ekskluzywny* na wyjątkowości bohatera wywiadu, a druga na wyłączności prowadzonej z pomocą mediów rozmowy ze znaną postacią – por. przykłady:

I.

- Ekskluzywny wywiad z Robertem Kubicą!⁵
- Już w sobotę ekskluzywny wywiad Kingi Rusin z Martą Kaczyńską!⁶
- Anja Rubik – ekskluzywny wywiad z top modelką: „Ikona? Ale co dalej?”⁷

II.

- Ekskluzywny wywiad z ojczymem Kim Kardashian w **stacji ABC**.⁸
- Anna i Robert Lewandowscy w ekskluzywnym wywiadzie dla Vivy!⁹
- Faraz Jaka – ekskluzywny wywiad dla PokerNews Polska.¹⁰

Niniejsze skrócone rozważania można by na tym zakończyć, gdyby nie obserwowana ostatnio w Internecie tendencja błędnego poszerzania pola semantycznego słowa *ekskluzywny* w znaczeniu „obszerny”, „dłuższy”, „szczegółowy”, „wyjątkowy”, a nawet „pierwszy” – por.: „**Ekskluzywny, pierwszy** wywiad Kuby Lewandowskiego po powrocie do Polski”¹¹. Tak jest na przykład w przypadku tytułu: „Ekskluzywny wywiad z Marcelem Hiescherem”, który dopełniony został informacją: „Marcel Hirscher, który czwarty raz z rzędu zdobył Puchar Świata, udzielił **obszernego wywiadu** [...]”¹² albo, co zdarza się niesłychanie często ze względu na „wyjątkowość” rozmówców (szczególnie w związku z przywódcami religijnymi, politykami bądź idolami młodzieży), *ekskluzywny* nosi wartość „wyjątkowy”, na przykład:

⁴ <http://szkolameskiegostylu.pl/blog/2015/02/trzeba-miec-swiadomosc-siebie-ekskluzywny-wywiad-z-ryszardem-kaliszem/>.

⁵ TVP Sport, Autor: Eryk Mełgwa.

⁶ <http://www.tvn.pl/>.

⁷ http://lamode.info/osobowosci-86/articles/anja_rubik_ekskluzywny_wywiad_z_top_modelka_ikona_ale_co_dalej.html.

⁸ <http://www.telemagazyn.pl/>.

⁹ http://polki.pl/zycie_gwiazd_znaniilubiani_artykul,10041308.html.

¹⁰ <http://pl.pokernews.com/newsy/2015/01/faraz-jaka-ekskluzywny-wywiad-dla-pokernews-polska-14553.htm>.

¹¹ <http://www.onet.pl/>.

¹² <http://eurosport.onet.pl/zimowe/narciarstwo-alpejskie/ekskluzywny-wywiad-z-marcelem-hirscherem/p161pb>.

„Ekskluzywny wywiad z papieżem”¹³, gdzie ekskluzywność nie wynika z wyłączności wywiadu, a z obecności gościa go udzielającego, lub „Ekskluzywny wywiad z Dalai Lamą”¹⁴ czy „Ekskluzywny wywiad z Messim”¹⁵.

Zaskakujące jest także inne, obserwowane w Internecie w związku z modą, połączenie – *ekskluzywny menel*¹⁶. Zestawiane tu słowa, będące tytułem bloga, jeśli brać dotychczasowe i znane użytkownikom języka znaczenia słowa *ekskluzywny*, wzajemnie się wykluczają. Mimo to użycie w języku polskim takiej jednostki nie jest wyłącznie incydentalne. Podobnie zaskakująco brzmią inne zestawienia typu *ekskluzywny nokaut* (tytuł piosenki)¹⁷, *ekskluzywna choroba*¹⁸.

Podsumowanie

Zjawisko anglosemantyzacji nie traci na swej sile, należy zatem przypuszczać, że wiele „pożyczonych” z języka angielskiego znaczeń stanie się niebawem w języku polskim normą użytkową.

Internacjonalizmy, w tym anglosemantyzmy¹⁹, są z każdym rokiem bardziej popularne, świadczą o tym liczne, analizujące zagadnienie, prace językoznawcze, por. np. artykuł Krystyny Waszakowej *Złożony charakter procesów włączania elementów obcych do języka polskiego (na przykładzie zapożyczenia celebryta)* (Waszakowa, 2012). Proces ten obserwowany jest nie tylko w języku polskim, ale również w innych językach naturalnych. Zależy on przede wszystkim od silnych wpływów języka angielskiego. „Wypierane są słowa rodzime na rzecz internacjonalizmów ułatwiających komunikację na forach internetowych, korzystanie z oprogramowania komputerowego, nowoczesnych telefonów komórkowych, itp. Jest to jeden z wielu zauważalnych procesów globalizacyjnych współczesnych czasów. Procesów nieuniknionych wynikających z potrzeby szybszej komunikacji interpersonalnej, społecznej itd.” (Satoła-Staškowiak, 2013b).

„Ekskluzywność” została przez media zawłaszczona i jest różnie interpretowana. Wypiera rodzime wyrażenia typu: „na wyłączność” lub „na prawach wyłączności” kosztem wprowadzania coraz to nowych, często zaskakujących i błędnych znaczeń. Mimo że *ekskluzywny wywiad* to po prostu wywiad udzielony na wyłączność danej gazecie, coraz częściej spotykamy się ze skojarzeniami typu: *cenny*, *obszerny* czy *specjalny*. Ta obserwowana, błędna tendencja poszerzania pola semantycznego słowa *ekskluzywny* każe zachować redagującym teksty uwagę przy używaniu popularnego terminu. Zapewne czas pokaże, jakie będą dalsze losy omawianego tu przymiotnika.

¹³ <http://www.prawy.pl/wiara/8102-ekskluzywny-wywiad-z-papiezem>.

¹⁴ <http://www.streetnewsservice.org/news/2012/july/feed-336/ekskluzywny-wywiad-z-jego-%C5%9Bwi%C4%999tobliwo%C5%9Bci%C4%85-dalai-lam%C4%85.aspx>.

¹⁵ <http://dumakatalonii.pl/ekskluzywny-wywiad-z-leo-messim-2/>.

¹⁶ Ekskluzywny menel: <http://www.ekskluzywnymenel.com/>, szczegóły: <http://pijarukoksu.pl/ekskluzywny-menel-studium-sukcesu.html>.

¹⁷ http://www.tekstowo.pl/piosenka_fu_ekskluzywny_nokaut.html.

¹⁸ <https://pl-pl.facebook.com/OliwkaLukaszewiczWWalceZMukowiscydoza/posts/470996729700863>.

¹⁹ Termin używany w pracach językoznawczych, np. u A. Markowskiego.

Bibliografia

Blagoeva D., 2003: *Интернационални и национални елементи в речниковия състав (аспекти на калкирането в съвременните славянски езици)*, [w:] *Internacionalizmu v nově slovnii zásobě*, Praha, s. 133–140.

Jadacka H., 2010: *Neologizmy jako przedmiot opisu lingwistycznego*, „LingVaria”, nr 1 (9), s. 39–52.

Kurkowska H., 1976: *Zapóżyczenia semantyczne we współczesnej polszczyźnie*, [w:] *Z problemów mów współczesnych języków i literatur słowiańskich*, Warszawa, s. 99–109 (też w: *Polszczyzna ludzi myślących*, Warszawa 1991, s. 233–247).

Maćkiewicz J., 2001: *Wyrazy międzynarodowe (internacjonalizmy) we współczesnym języku polskim*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 555–561.

Markowski A., 1994: *Nowsze neologizmy polszczyzny potocznej*, „Poradnik Językowy”, nr 1–2, s. 73–76.

Markowski A., 2006: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Ożóg K., 2001: *Polszczyzna przelomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, Fraza, Rzeszów.

Piotrowski T., 2003: *Internacjonalizm sorki jako element polskiego systemu językowego*, [w:] Z. Tichá, A. Rangelova (red.) *Internacjonalizmy v nově slovní zásobě. Sborník příspěvků z konference Praha, 16-18, Ústav pro jazyk český AV ČR Lexikograficko-terminologické*, Praha, s. 182–193.

Satkiewicz H., 1976: *O niektórych innowacjach słowotwórczych w polszczyźnie XX wieku*, [w:] J. Magnuszewski (red.), *Z problemów współczesnych języków i literatur słowiańskich. Materiały z Konferencji Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Karola dla uczczenia trzydziestolecia PRL i trzydziestej rocznicy wyzwolenia Czechosłowacji*, Warszawa, s. 111–121.

Satkiewicz H., 1994: *Zmiany w zasobie leksykalnym najnowszej polszczyzny*, [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, Warszawa, s. 143–147.

Satoła-Staškowiak J., 2013a: *Neologizmy bułgarskie, polskie i rosyjskie w ujęciu konfrontatywnym*, [w:] *Проблеми на неологията в славянските езици*, Съставители и научни редактори: Д. Благоева, С. Колковска, М. Лишкова, ВАН, София, s. 21–30.

Satoła-Staškowiak J., 2013b: *Polskie i bułgarskie neologizmy znaczeniowe*, [w:] *Проблеми на неологията в славянските езици*, Съставители и научни редактори: Д. Благоева, С. Колковска, М. Лишкова, ВАН, София, s. 218–230.

Satoła-Staškowiak J., 2013c: *Contemporary Contrastive Studies of Polish, Bulgarian and Russian Neologisms versus Language Corpora*, “Cognitive Studies/Études Cognitives”, t. 13, s. 143–160.

Sękowska E., 2012: *Neologizmy słowotwórcze we współczesnej polszczyźnie (wybrane tendencje)*, <http://revistas.ucm.es/index.php/ESLC/article/viewFile/38728/37445>, s. 97–103.

Smólkowa T., 1997: *Metodologiczne aspekty opisu współczesnych neologizmów i neosemantyzmów polskich*, [w:] H. Popowska-Taborska (red.), *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*, Warszawa.

Smólkowa T., 2001a: *Neologizmy we współczesnej leksyce polskiej*, Kraków.

- Smółkowa T., 2001b: *Nowe słownictwo polskie*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 397–404.
- Smółkowa T., 2010: *Nowe słownictwo w prasie*, [w:] J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska (red.), *Język w mediach masowych*, Warszawa, s. 67–78.
- Smółkowa T. (red.), 1998, 1999: *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1985–1992*, cz. I: A–O; cz. II: P–Ż, Kraków.
- Smółkowa T. (red.), 2004: *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1993–2000*, cz. I–II, Kraków.
- Szymański L., 2011: *Empiryczna analiza leksyki czatu internetowego*, „Język Polski”, XCI 2–3, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków, s. 179–187.
- Szymański L., 2012: *Konwencje zapisu wyrazów na czacie internetowym*, „Język Polski” XCII 1, Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, Kraków, s. 20–28.
- Waszakowa K., 1994: *Tendencje rozwojowe w słowotwórstwie polszczyzny końca XX wieku*, [w:] S. Gajda (red.), *Przemiany współczesnej polszczyzny*, Opole, s. 53–60.
- Waszakowa K., 1997: *O nowych zjawiskach leksykalnych w świetle ich rozumienia*, [w:] R. Grzegorzczkowska, Z. Zaroń (red.), *Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*, Warszawa, s. 10–24.
- Waszakowa K., 2005: *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Warszawa.
- Waszakowa K., 2011: *Polszczyzna przelomu XX i XXI wieku: dynamika procesów sprzyjających internacjonalizacji*, „Исследования по славянским языкам”, Nr 16–1, Сеул, s. 125–142.
- Waszakowa K., 2012: *Złożony charakter procesów włączania elementów obcych do języka polskiego (na przykładzie zapożyczenia celebryta)*, [w:] A. Mikołajczuk, K. Waszakowa (red.), *Odkrywanie znaczeń w języku*, s. 286–302.
- Wierchoń P., 2008: *Jaskółki przejawów internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*, Łask.

Abstract

An Exclusive Interview or an Interview with Sole Rights to It – Briefly On a New Semantic-Lexical Adaptation of a Lexeme ‘Exclusive’ in the Polish Language

A lot of new words and expressions are appearing in the language sphere. A large part of them are borrowings from English. Adaptation of new lexemes into a language is not a new process and occurs in a diversified and multifaceted way. Some words gain immediate acceptance in the language system, others have to wait for it. There are still other words which have been in a language for a long time but have recently taken on a new meaning.

In spite of the presence of native words describing some meanings, the already-existing words are often displaced by internationalisms which, according to many, facilitate language communication. More and more often it is not the internationalization of vocabulary that is also discussed but its globalization.

The article discusses a new semantic-lexical adaptation of a popular lexeme *exclusive*. The adjective under consideration appears in many press titles and has, as the examples show, not one, arising from the meaning of the English word, but different semantic tinges.

Keywords: neosemantism, anglosemantism, internationalism, press titles